

Peter Koomen
pkoomen@worldonline.nl

Uit het MegaBoek Insecten en Spinnen (60 x 40 cm): '*Niet alle kruipende insecten zijn kevers. Om een echte kever te zijn, moet een insect speciale monddelen hebben in de vorm van een holle naald (...). Het gewone bootsmannetje is een echte kever. Zo ook krekels (cicadae), bladluizen en snuitkevers.*'

Dat is in een paar regels een hoop onzin bij elkaar. Hoe komt iemand daar toch bij? Gewoon: vertaalfoutjes. Als ik zoiets tegenkom, probeer ik altijd te reconstrueren wat er gestaan heeft. Waarschijnlijk handelde de oorspronkelijke Australisch-Engelse tekst over creepy crawlies die niet allemaal true bugs zijn. In het Engels is dat een aardige woordspeling. Zoek bug op in een goedkoop woordenboek en er staat kever achter, maar een beetje entomoloog weet dat een true bug een echte hemipteer is. Vervang kever overal door snavelinsect en het stuk klopt al een stuk beter. Gezien de dure toenaam cicadae zijn de krekels waarschijnlijk leafhoppers geweest. Die staan niet in het woordenboek, maar hoppers wel, onder andere als sprinkhanen of krekels. De bladluizen kloppen nu gewoon, maar de snuitkevers? Heeft daar misschien Coleorrhyncha gestaan, een luizig groepje snavelinsecten dat wel in Australië voorkomt maar niet in Europa? Doet een beetje aan Coleoptera met een snuit denken en dus Als er weevils had gestaan waren het vast korenwormen geworden.

Ik heb een keer van nabij meegemaakt hoe zoiets gaat. Ik kreeg de vertaling van The Big Bug Book (iets kleiner: 36 x 27 cm) toegestuurd met het verzoek enige controle uit te oefenen, liefst vandaag nog. Ondanks dat de (kinderboeken)vertaalster er veel werk van had gemaakt, was er veel misgegaan. Een paar grappige voorbeeldjes: een wood ant werd natuurlijk een houtmier en geen bosmier, een darter (hoewel op het bijbehorende plaatje een chaser) werd vanzelfsprekend een speerwerperlibel, een tiger moth werd uiteraard géén beervlinder en een crane fly werd een steltvlieg (toch leuk gevonden). Zoals gebruikelijk werd de milk-weed van de monarch-vlinder een wolfsmelk in plaats van een zijdeplant, maar dat is inmiddels zo vaak gebeurd dat die vlinder maar beter van waardplant kan wisselen. Bij het corrigeren van een vertaling moet je trouwens nog uitkijken. Ik had bijna al mijn geloofwaardigheid verspeeld door te beweren dat een bidspink- haan helemaal geen sprinkhaan is maar een omgebouwde kakkerlak. Een kind kan toch zien dat dat niet waar is. Maar de meeste kinderen zijn geen entomoloog. Uiteindelijk is het allemaal goed gekomen. Het Grote Boek over Insecten (flauwe vertaling) beleefde een Nederlandse uitgave zonder noemenswaardige fouten, maar eigenlijk alleen omdat ik bereid was geweest er op stel en sprong een weekend aan op te offeren.

Als ik het niet had gedaan was de wereld natuurlijk niet vergaan (naar ik aanneem), maar waren er wel veel fouten in het boek blijven zitten. Was dat erg geweest? Ik vind van wel. Een uitgever zou het niet in zijn hoofd halen een vertaald vogelboek op de markt te brengen waarin merels (blackbirds) als zwarte vogels worden neergezet en eksters (magpies) als klatskoeken. Maar in het grootste Nederlandstalige insectenboek heet een veenmol krekels, een sabelsprinkhaan *Tettigo-*

nia verdissima, een klerenluis mensenvlo, een wolfs spin krabspin, en het wordt gewoon verkocht.

Ik besef dat het allemaal niet zo gemakkelijk is voor vertalers, want een mayfly is geen meivlieg, een dragonfly geen draakvlieg, een damselfly geen juffervlieg, een snakefly geen slangenvlieg, een butterfly geen botervlieg, een soldierfly geen soldatenvlieg, een bee-fly geen bijenvlieg en een sawfly geen vlieg die gisteren gezien is. De meeste flits zijn überhaupt geen vlieg. Toch kom je letterlijke vertalingen regelmatig tegen in kinderboeken en tv-programma's. Is daar nou niets tegen te doen? Waarschijnlijk alleen met een aanzienlijke investering van entomologische zijde, anders wordt de weg van de minste weerstand gekozen. Voorbeeldje. Een aantal jaren geleden werd ik nog wel eens opgebeld door een gewetensvolle biologe die Nederlandse ondertitels maakte bij Engelstalige natuurfilms. Regelmatig kwamen er enge beestjes voor in haar films maar niet in haar woordenboeken. Dan greep ze de telefoon. Vaak kon ik een oplossing bieden, maar soms was het oorspronkelijke commentaar al een raar rommeltje. Dan was er geen wijs uit te worden en was letterlijke vertaling de enige oplossing. Na een tijdje belde ze niet meer. Toen ik haar weer eens tegenkwam, vroeg ik of ik misschien iets verkeerd had gedaan. Dit was niet het geval. Ze was gewoon overgestapt op het vertalen van pornofilms. Dat was veel gemakkelijker (weinig echte tekst, beperkte woordenschat), het betaalde beter en ze had er geen specialistische hulp bij nodig. Iemand anders zit dus nu aan de natuurfilms te blunderen.

Kunnen we het de filmvertalers en andere entomotolken niet beter naar de zin maken? Aan de financiële situatie kunnen we waarschijnlijk weinig veranderen (tenzij de Uyttenboogaart-Eliasen Stichting ze subsidie gaat geven), maar wel aan het onderzoekgemak. Misschien is het langzamerhand tijd voor een entomologisch woordenboek. Dan weet ik tenminste ook weer eens iets voor mijn verjaardag te vragen.

'Literatuur'

- Gibson T (ed) 2004. Megaboek insecten en spinnen. Könemann-Tandem.
Greenaway T 2001. Het grote boek over insecten. Van Reemst/Unieboek.